

Editörler

Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık - Dr. Öğr. Üyesi Mesut Can

İSLAM MEDENİYETİ TARİHİ

Yazarlar

Prof.Dr. Asri Çubukçu
Prof.Dr. M. Hanefi Palabıyık
Prof.Dr. Mefail Hızlı
Prof.Dr. Metin Yılmaz
Doç.Dr. Hilal Kazan
Doç.Dr. M. Nadir Özdemir
Doç.Dr. Mehdin Çiftçi
Doç.Dr. Mithat Eser
Dr. Öğr. Üyesi Hakan Coşar
Dr. Öğr. Üyesi Kenan Karagöz
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Cide
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Önal
Dr. Öğr. Üyesi Savaş Maraşlı
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Aydeniz
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Kabakcı

Editörler
Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık - Dr. Öğr. Üyesi Mesut Can
İslâm Medeniyeti Tarihi

ISBN: 978-605-9498-49-4

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1.Baskı: 2019

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Atabasım San. ve Tic. A.Ş.

Lisans Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

Önsöz

Tarihte birçok medeniyet, kendisini var eden dinamikleri muhafaza edememiş, böylece ya toprağın altında kalmaya veya tarihin tozlu sayfalarındaki yerini almaya mahkum olmuştur. Yaşayan medeniyetlere gelince; onlar arasında bazıları, etkileri ve yayıldıkları coğrafya itibariyle diğerlerinden ayrılırlar. Eski Yunan-Roma ve günümüzde onun mirasçısı olduğu iddiasındaki Batı medeniyeti ile müntesibi olduğumuz İslam medeniyeti bu çerçevede değerlendirilebilir.

İslam'ın son ilâhî din olarak doğduktan sonra evrensel bir medeniyet haline gelişi, onun Arap Yarımadası'ndan çıkarak doğuda Çin ve Hindistan, batıda Kuzey Afrika ve Endülüs'e kadar ulaşması sonucunda bünyesine aldığı farklı ırk ve dine mensup insanların doğrudan katkıları ile gerçekleşmiştir. Buna, komşu medeniyet havzalarının dolaylı etkilerini de ilave etmek gerekir. Böylece İslam medeniyeti, doğduğu VII. asırdan itibaren Arapların yanında başta Farslar, Türkler, Kıptiler, Berberiler ve Hintliler olmak üzere daha nice farklı ırktan milletler ile; Eski Yunan'ın, Yahudiliğin, Hristiyanlığın, Mecusiliğin, Sâbiîliğin, Hinduizm ve Budizm gibi dinlerin müntesiplerinin teolojik, felsefî, ilmî, mimarî, sanat vb. alanlardaki katkılarıyla yoğrularak 21. yüzyıla ulaşmayı başarmıştır. En az bir o kadar, temasa geçtiği birbirinden farklı kültür ve medeniyetler üzerinde kalıcı izler bırakarak insanlığın ortak medeniyet mirasına hizmet etmiştir. Ancak, günümüz ilmî çevrelerince kabul edilen bir gerçek vardır ki; Haçlı seferleri, Moğol istilasası ve Endülüs'ün çöküşü ile geniş çaplı ilk buhranını yaşayan İslam dünyası, Osmanlılar'dan sonra bir kez daha ve daha yıkıcı bir buhran dönemine girmiştir ve bundan kurtulmanın yollarını aramaktadır.

Geride bıraktığımız son birkaç asırda, içinde bulunduğumuz medeniyet bunalımından kurtulma gayretine dair sayısız çabalara şahit olunmuştur. Ancak bu zamana kadar henüz bir kurtuluş emaresinin görülmemesinin başlıca sebebi, bize göre, bu çabaların karakteristik olarak yerel/mahallî olmasıdır. Bir başka sebep ise, E. F. Gautier'in ifadesiyle “gözlerimizin önünde İslam'ın bugünkü hali bulunduğu için, bizim onu medeniyetin en esaslî âmilî tasavvur etmekte güçlük çekmemizdir.” Dolayısıyla İslam dünyasının tümünden bir kalkınması ve İslam medeniyetinin yeniden insanlığın

ihtiyaçlarına cevap verecek bir hayat ve medeniyet tasavvuru sunması arzu ediliyor ise, bu ancak evvelelerde köklü medeniyet mirasımızın bütüncül olarak kavranması ve meselelerin bu bakış açısı ile ele alınması sayesinde gerekleŒecektir. İŒte elinizdeki kitap, her bir başlığı hakkında sayısız araştırmanın yapıldığı ve daha da yapılması gereken konuların okuyucuya derli toplu bir Œekilde ve bütüncül bir bakış açısıyla sunma arzusunun mtevezai bir ürünüdür.

Kitap, belli başlı ondört bölümden oluşmaktadır. Konular işlenirken akademik yazım üslubuna riayet edilmiş, 11.Bölümde Msiki başlığı editör olarak Mesut Can tarafından düzenlenmiştir. İleri okuma yapmak isteyenler için bölüm sonlarında kaynakçaya yer verilmiştir. Çalışmanın hazırlanmasında alanında uzman akademisyenlerin emekleri bulunmaktadır. Başta kendilerine, daha sonra Lisans Yayınları yetkili ve çalışanlarına teşekkür ediyor, eseri İslam Medeniyetine ilgi duyan okuyucunun istifade ve takdirlerine sunuyoruz.

İstanbul, 2019

Editörler
Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık
Dr. Öğr. Üyesi Mesut Can

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 MEDENİYET TARİHİNE GİRİŞ	13
1.1. Kelime ve Kavram Olarak Medeniyet	14
1.2. Kültür Kavramı	18
1.3. Medeniyeti Oluşturan Unsurlar	19
1.4. Medeniyet Ürünleri	21
1.5. Medeniyet İnşasında Etkin Unsurlar	22
Yararlanılan Kaynaklar	24
Bölüm 2 İSLAM MEDENİYETİNİN MAHİYETİ VE KAYNAKLARI	27
2.1. İslam Medeniyetinin Mahiyeti	28
2.2. İslam Medeniyetinin Kaynakları	30
2.2.1. Kur'an ve Sünnet	30
2.2.2. Başka Kültür ve Medeniyetlerden Alınanlar ve Tercüme Faaliyetleri	32
Yararlanılan Kaynaklar	38
Bölüm 3 İSLÂM MEDENİYETİNİN DOĞDUĞU ORTAMDAKİ DİĞER KÜLTÜR VE MEDENİYETLER	39
3.1. Arabistan	40
3.2. Çin	47
3.3. Hindistan	52
3.4. Orta Asya	55
3.5. İran	60
3.6. Eski Mısır	65
3.7. Eski Yunan	69
3.8. Roma ve Bizans	74
Yararlanılan Kaynaklar	79

Bölüm 4
İSLÂM MEDENİYETİNİN ÜRETTİKLERİ: İSLÂM
MEDENİYETİNDE SOSYAL YAPI

83

4.1. İslam Toplumunun Oluşumu ve Tarihî Seyri	86
4.2. Sosyal Tabakalar	90
4.2.1. Müslüman Araplar	90
4.2.2. Mevâlî	92
4.2.3. Zimmîler	93
4.2.4. Köleler	96
4.3. Günlük Yaşam	98
4.3.1. Giyim-Kuşam	99
4.3.2. Eğlence Hayatı	102
4.3.2.1. Törenler	102
4.3.2.2. Sportif Faaliyetler ve Oyunlar	104
Yararlanılan Kaynaklar	106

Bölüm 5
İSLÂM MEDENİYETİNDE İDARÎ YAPI
VE MÜESSESELER

109

5.1. İslam Öncesi Dönemde Mekke'nin İdaresi ve Kâbe Hizmetleri	111
5.2. Hz. Peygamber Zamanında İdari Teşkilat	112
5.2.1. Hz. Peygamber'in Yöneticilik Vasfı	112
5.2.1.1. Hz. Peygamber'in Hicret Öncesi Yöneticilik Pozisyonu	113
5.2.1.2. Hz. Peygamber'in Hicret Sonrası Yöneticilik Pozisyonu	114
5.2.2. Hz. Peygamber Zamanında İdari Teşkilat	119
5.2.2.1. Adliye ve Hz. Peygamber'in Kadıları	120
5.2.2.2. Mezâlim	121
5.2.2.3. Hapishaneler	122
5.2.2.4. Hisbe	122
5.2.2.5. İç Güvenlik	123
5.3. Hulefâ-İ Râşidîn Zamanında İdari Teşkilat	122
5.3.1. Hilafet	124
5.3.1.1. Halifenin Seçimi	124
5.3.1.2. Hilafetin Hükümü	125
5.3.1.3. Hilafetin Şartları	125
5.3.1.4. Halifenin Tayini	126
5.3.1.5. Halifenin Vazifeleri	127

5.3.1.6. Halkın Halifeye Karşı Vazifeleri	127
5.3.1.7. Halifenin Azlini Gerektiren Haller	127
5.3.2. Hz. Ebu Bekir (11-13/632-634) Zamanında İdari Teşkilat	128
5.3.2.1. Valiler ve Komutanlar	128
5.3.2.2. Adliye	129
5.3.3. Hz. Ömer (13-23/634-644) Zamanında İdari Teşkilat	129
5.3.3.1. Devlet Teşkilatı	130
5.3.3.2. Adliye	130
5.3.3.3. Fetva	132
5.3.3.4. Şurta (Polis) ve Hisbe	133
5.3.3.5. Hapishaneler	134
5.3.4. Hz. Osman (23-35/644-656) Zamanında İdari Teşkilat	134
5.3.5. Hz. Ali (35-40/656-661) Zamanında İdari Teşkilat	136
5.3.5.1. Devlet Teşkilatı ve Görevliler	136
5.3.5.2. Adliye	136
5.3.6. Hz. Hasan (40/661) Dönemi	137
5.3.7. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn Zamanlarında Askerî Teşkilât	138
5.3.7.1. Hz. Peygamber Zamanı	138
5.3.7.2. Hulafâ-i Râşidîn Zamanı	139
5.4. Emevîler Zamanında İdari Teşkilat	143
5.4.1. Hilafet	143
5.4.2. Vezaret	144
5.4.3. Kitabet	144
5.4.4. Hicabet	145
5.4.5. İmaret (Valilikler)	145
5.4.6. Divanlar	147
5.4.7. Berid (Posta)	148
5.4.8. Şurta (Polis)	149
5.4.9. Ordu	151
5.4.10. Adliye	151
5.4.11. Mezâlim	154
5.4.12. Hisbe	155
5.5. Abbâsîler Zamanında İdari Teşkilât	156
5.5.1. Vezaret	157
5.5.2. Kitabet	158
5.5.3. Hicâbet	159
5.5.4. İmaret (Valilikler)	159
5.5.5. Divanlar	160
5.5.6. Berid (Posta)	161

5.5.7. Şurta (Polis)	162
5.5.8. Ordu	163
5.5.9. Adliye	165
5.5.10. Mezâlîm	166
5.5.11. Hisbe	167
Yararlanılan Kaynaklar	169

Bölüm 6

İSLÂM MEDENİYETİNDE EKONOMİK YAPI

171

6.1. İktisâdî Yapı	172
6.1.1. Hz. Peygamber Döneminde İktisâdî Yapı	172
6.1.2. Hulefâ-i Râşidîn Döneminde İktisâdî Yapı	175
6.1.3. Emevîler Döneminde İktisâdî Yapı	176
6.1.4. Abbâsîler Döneminde İktisâdî Yapı	177
6.2. Malî Yapı	178
6.2.1. Devletin Gelirleri	179
6.2.1.1. Zekat	179
6.2.1.2. Cizye	180
6.2.1.3. Haraç	180
6.2.1.4. Ticaret Malları Vergisi (Uşûr)	181
6.2.1.5. Fey	181
6.2.1.6. Ganimet ve Humus	182
6.2.1.7. Savâfî	182
6.2.2. Devletin Giderleri	183
Yararlanılan Kaynaklar	185

Bölüm 7

İSLAM MEDENİYETİNDE KÜLTÜREL YAPI

187

7.1. İlim Kavramı	188
7.1.1. Kur'ân-ı Kerim'de İlim	189
7.1.2. Hadis-i Şeriflerde İlim	190
7.1.3. İlimin Önemi	191
7.2. Tarihi Süreçte Eğitim-Öğretim Kurumları	192
7.2.1. Medreselerin Kuruluşu	193
7.2.2. Selçuklulardan Sonra Medreseler	196
7.2.3. İhtisas Medreseleri	197
7.2.3.1. Dârulkurrâ	197
7.2.3.2. Dârülhadis	198
7.2.3.3. Dâruttıbb	198

7.2.4. Osmanlıların Orta ve Yükseköğretim Kurumları:	
Medreseler	199
7.2.4.1. İlk Dönemin Önemli Bilim ve Kültür Merkezleri	199
7.2.4.2. Osmanlılarda İlk Medrese	200
7.2.4.3. İlk Dönem Osmanlı Medreseleri	201
7.2.4.4. Fatih ve sonrasında Osmanlı medrese düzeni	201
7.2.4.5. Kanunî ve Sonrası Medrese Düzeni	202
7.3. Ulema ve Etkileri	203
7.3.1. Ulema-Ümera İlişkileri	203
7.3.2. Toplumun Ulemaya Duyduğu İhtiyaç	205
Yararlanılan Kaynaklar	207

Bölüm 8
İSLÂM MEDENİYETİNDE KÜLTÜREL YAPI
KİTAP VE KÜTÜPHANELER

211

8.1. Kitaba Verilen Değer	212
8.2. Kütüphaneler	218
Yararlanılan Kaynaklar	227

Bölüm 9
İSLÂM MEDENİYETİNDE İLMÎ YAPI- DİNÎ, BEŞERÎ
VE FEN BİLİMLERİ

229

9.1. Bilgi ve Bilim	230
9.2. Dinî İlimler	235
9.2.1. Kur'an İlimleri	235
9.2.2. Hadis İlimleri	237
9.2.3. Fıkıh ve Fıkıh Usulu	240
9.2.4. Kelam	242
9.2.5. Tasavvuf	244
9.3. Beşerî (Sosyal) Bilimler	245
9.3.1. Tarih	245
9.3.2. Coğrafya:	248
9.3.3. Felsefe	251
9.4. Fen Bilimleri	254
9.4.1. Matematik	255
9.4.2. Astronomi	257
9.4.3. Fizik, Optik, Mekanik, Kimya ve Botanik	261
9.4.4. Tıp ve Eczacılık	265
Yararlanılan Kaynaklar	269

Bölüm 10
ŞEHİRLEŞME

271

10.1. Şehirleşme Anlayışı	272
10.2. İlk İslam Şehirleri	275
10.2.1. Basra	275
10.2.2. Kûfe	277
10.2.3. Fustat	278
10.2.4. Kayravan	279
10.2.5. Bağdat	280
10.2.6. Samerra	281
Yararlanılan Kaynaklar	283

Bölüm 11
İSLÂM SANATI VE MİMARİSİ

285

11.1. Mimari	286
11.1.1. Cami	287
11.2. İslâm Süsleme ve El Sanatları	298
11.2.1. El Sanatları	299
11.2.2. Kitap Sanatları	299
11.3. Mûsiki	304
Yararlanılan Kaynaklar	311

Bölüm 12
İSLÂM MEDENİYETİNDE VAKIFLAR

313

12.1. Vakıf	314
12.1.1. Mahiyeti	314
12.1.2. Hukukî Niteliği ve Kuruluşu	315
12.1.3. Gayesi ve Kaynağı	317
12.1.4. Tarihçesi	318
12.1.4.1. İslâm'dan Önce Vakıf	318
12.1.4.2. İslâm Tarihinde Vakıf	318
12.1.5. Vakfiye	322
12.1.6. Yönetimi ve İdaresi	323
12.1.7. Gelir Kaynakları	324
12.1.8. Çeşitleri	324
12.2. Osmanlı Kültüründe Vakıf	327
12.3. Tarihte İlginç Vakıflar	330
Yararlanılan Kaynaklar	332

Bölüm 13
İSLAM MEDENİYETİ'NİN DİĞER KÜLTÜRLERE
TESİRİ VE AKTARIMI

335

13.1. İslam Medeniyeti'nin Hızla Yayılmasını Sağlayan Etkenler	337
13.2. Batıya Etkiler	340
13.2.1. Batıda Tercüme Faaliyetleri	341
13.2.2. İslâm Medeniyetinin Batıya Ulaştığı Yollar	343
13.2.3. Etki Alanları	349
13.3. Diğer Medeniyetlere Etkiler	353
13.3.1. Hindistan ve Çin Kültürleri	354
13.3.2. Rus Kültürü	355
13.3.3. Balkanlar	355
Yararlanılan Kaynaklar	357

Bölüm 14
İSLÂM MEDENİYETİNİN GERİLEMESİ –SEBEPLER
VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

361

14.1. İslâm Medeniyetinin Yükselişi	363
14.2. İslâm Medeniyetinin Gerileme Sebepleri	366
14.2.1. Dış Etkenler	367
14.2.2. İç Etkenler	369
14.2.2.1. Müslümanların Bölünmeleri	370
14.2.2.2. Bilgideki Üretkenliğin Durması (Taklit)	371
14.2.2.3. Ekonomik Gerileme	372
14.3. Çözüm Önerileri	372
Yararlanılan Kaynaklar	374

